

УДК 37-056.2/3+37.013.82

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-5\(218\)-89-93](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-5(218)-89-93)

СОЛОВЙОВА ТЕТЯНА ГЕННАДІЙВНА,

кандидатка педагогічних наук,

доцентка кафедри соціальної педагогіки та спеціальної освіти,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

Tetiana Solovyova,

Candidate of Pedagogy Sciences, Associate Professor at the Department

of Social Pedagogy and Special Education, Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine

E-mail: tg_solovyova@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-3676-7978>

ГЛАДИШ МАРІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА,

кандидатка педагогічних наук,

доцентка кафедри соціальної педагогіки та спеціальної освіти,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

Mariya Gladys,

Candidate of Pedagogy Sciences, Associate Professor at the Department

of Social Pedagogy and Special Education, Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine

E-mail: marigl@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7562-3953>

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ ТА ЛОГОПЕДИЧНОЇ РОБОТИ

A Розглянуто актуальність системного підходу до організації корекційно-розвиткової та логопедичної роботи, враховуючи сучасні виклики, як-от: воєнний стан в Україні, наслідки пандемії Covid-19 тощо, які призводять до збільшення чисельності дітей з мовленнєвими порушеннями. Автори обґрунтовують необхідність інтеграції різних методик і врахування індивідуальних особливостей дитини для підвищення ефективності корекційної, зокрема й логопедичної роботи. Наголошується на важливості співпраці між логопедами, психологами, педагогами та батьками, що забезпечує комплексний підхід до розвитку дитини. Системний підхід також сприяє розвитку інклюзивної освіти, підвищенню якості життя дітей з особливими потребами. У статті детально аналізуються основні теоретичні концепції системного підходу, його історичний розвиток у педагогіці та психології, а також надаються практичні рекомендації для його впровадження в логопедичну та корекційну роботу.

Ключові слова: системний підхід; логопедична робота; корекційна освіта; інклюзивна освіта; розвиток дитини; мультидисциплінарна співпраця; індивідуальні програми навчання; мовленнєві порушення; педагогіка; психологічна підтримка

SYSTEMATIC APPROACH FOR ORGANIZING CORRECTONAL, DEVELOPMENTAL AND SPEECH THERAPY WORK

S This article discusses the relevance of a systematic approach to the organization of correctional and speech therapy work, taking into account modern challenges, such as wartime conditions in Ukraine, the consequences of the COVID-19 pandemic, and the increase in the use of gadgets, which contribute to an increase in the number of children with speech development disorders. The systematic approach is presented as a solution that integrates different techniques and considers the interaction of psychological, pedagogical, and social factors, thereby making correctional work more effective.

This study emphasizes the need for individualized curricula that meet the unique needs of each child, considering not only speech disorders but also the overall development of the child. Successful correctional and speech therapy work requires the cooperation of various specialists, including speech therapists, psychologists, educators, and parents.

The authors also emphasize the role of a systematic approach in promoting inclusive education and ensuring equal opportunities for all children, which is an important aspect of modern educational practice. This article provides a detailed analysis of the theoretical foundations and historical development of the systemic approach to pedagogy and psychology with reference to the works of prominent domestic and foreign scientists.

In addition, practical recommendations for the implementation of a systematic approach to the work of speech therapists and correctional educators are provided. Among these are the development of individual correctional programs based on comprehensive diagnostics, the promotion of close cooperation between multidisciplinary teams, the involvement of parents in the correctional process, and the use of modern information and communication technologies.

In summary, this article emphasizes the advantages of a systematic approach to providing a holistic and integrated approach to speech therapy and correctional work, which allows for better results in the correction of speech disorders and promote the overall development

of children. The authors also propose future research areas, including the development of models for the organization of speech therapy and correctional work based on a systematic approach.

Keywords: systematic approach; speech therapy work; correctional education; inclusive education; child development; multidisciplinary collaboration; individualized learning programs; speech disorders; pedagogy; psychological support

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Реалії сьогодення, зокрема воєнний стан в Україні та пов'язані з ним психологічні та фізичні травми осіб різного віку і, зокрема дітей; попередні роки, пов'язані з пандемією Covid-19 та перехід на дистанційне навчання, а також тотальне розповсюдження гаджетів, якими діти починають користуватися раніше, ніж розвивається мовлення, стрімко призводить до збільшення чисельності дітей, які мають порушення мовленнєвого розвитку. Окрім цього, порушення мовлення часто мають вторинний характер, на тлі інших розладів. І, безумовно, це викликає потребу в ефективних підходах до корекційної та логопедичної роботи, що дозволяють враховувати індивідуальні особливості кожної дитини.

На жаль, традиційні підходи до корекційно-розвиткової та логопедичної роботи часто виявляються неефективними через те, що не враховують складність і різноманітність факторів, які впливають нині на розвиток мовлення у дітей. На нашу думку, саме системний підхід дозволяє об'єднати різні методики та врахувати взаємодію багатьох факторів (психологічних, педагогічних, соціальних), що зробить корекційну роботу ефективнішою. Крім цього, існує нагальна потреба в індивідуалізації навчання, що також вимагає нових підходів до організації логопедичної допомоги. Системний підхід забезпечує можливість створення індивідуальних програм розвитку, які враховують не лише мовленнєві порушення, але й загальний розвиток дитини.

Успішна корекційно-розвивальна та логопедична робота вимагає співпраці різних спеціалістів: логопедів, психологів, педагогів, медиків і, обов'язково, батьків. Саме системний підхід сприяє інтеграції цих підходів, що дозволяє досягати комплексного результату – відновлення порушених функцій, зокрема й мовлення та всебічний розвиток дитини.

На думку науковців, системний підхід також максимально сприятиме розвитку інклюзивної освіти, забезпечуватиме рівні можливості для всіх дітей, що є актуальним напрямом сучасної педагогічної практики. А, отже, актуальність дослідження визначається як практичними потребами сучасної логопедичної роботи, так і теоретичними викликами щодо створення ефективних системних моделей корекційно-розвивальної допомоги в цілому.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Питаннями розвитку та удосконалення корекційно-розвиткової та логопедичної роботи займалися відомі вітчизняні та зарубіжні науковці й практики. Так, Н. Базима, О. Гаяш, О. Мартинчук, С. Миронова, І. Мартиненко, Н. Пахомова досліджували питання комплексного та системного підходу до корекційно-розвиткової та логопедичної роботи; проблеми взаємодії всіх учасників освітньо-корекційного процесу вивчали Ю. Пінчук, С. Цимбал-Слатвінська та ін.; В. Апухтіна, Л. Петришин,

Г. Горшкова, Л. Черніченко досліджували питання підготовки майбутніх корекційних педагогів до корекційно-розвиткової роботи з урахуванням багатьох факторів, зокрема й системного підходу. Вчені Б. Арчер, С. Дада, М. Ліман, С. Флорес вивчали системи навчальних програм з корекції розвитку й мовлення; Е. Бейкер, Ф. Вайнен, Е. Квок та ін. досліджували комплексний розвиток мовлення у дітей з різними первинними порушеннями.

Однак саме системному підходу до організації корекційно-розвиткової та логопедичної роботи приділено недостатньо уваги у науковій літературі. Тому, зважаючи на складні та мінливі обставини сучасного життя, виникає необхідність дослідити такий підхід.

Метою нашого дослідження є теоретичне обґрунтування ефективності системного підходу до організації корекційно-розвивальної та логопедичної роботи, визначення його основних компонентів і механізмів взаємодії.

Викладення основного матеріалу. Системність реального світу є ключовою особливістю, якою не можна нехтувати. Людина, існуючи в багатосистемному середовищі, автоматично стає учасником різних систем, впливає на них, піддається їхньому впливу, створює нові системи та керує ними. Відмова від системного підходу при аналізі комплексних життєвих подій значно звужує пізнавальні можливості, знижує точність орієнтації в професійній та особистій сферах, призводить до поверхневого розуміння ситуацій і неефективного використання наявних ресурсів і можливостей [11]. Це особливо важливо в корекційно-розвитковій діяльності, адже кожна подія в корекційному процесі не тільки виступає як окрема система, але й взаємодіє з численними іншими системами через різноманітні зв'язки.

Роль системного підходу в освітніх практиках є значущою та багатогранною, оскільки він дозволяє ефективно інтегрувати різні аспекти діяльності, орієнтовані на покращення результатів у роботі з дітьми, які потребують корекційно-розвивальної та логопедичної допомоги. Завдяки системному підходу, при поєднанні освітніх і медичних практик, відбувається інтеграція освіти та медицини. Системний підхід сприяє створенню єдиної платформи для взаємодії освітніх і медичних установ, що дозволяє об'єднати зусилля фахівців із різних галузей для забезпечення комплексного розвитку та корекції дітей з особливими потребами [2]. Завдяки інтеграції освітніх і медичних підходів, системний підхід сприяє досягненню провідної мети – підвищенню якості життя дітей з особливими потребами, забезпечуючи їм не лише навчання, а й необхідну медичну та психологічну підтримку.

Для подальшого дослідження необхідним є визначення самої сутності поняття «системний підхід». Послугуючись філософським енциклопедичним словником, визначаємо системний підхід як загальнонаукову методологічну

концепцію, особливу стратегію наукового пізнання і практичної діяльності, яка зорієнтовує останніх на розгляд складних об'єктів як деяких систем (П. Йолон) [8]. Згідно з Українським педагогічним словником – системний підхід – це «напрям у спеціальній методології науки, завданням якого є розроблення методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів як систем. Системний підхід у педагогіці спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків і зведення їх у єдину теоретичну картину» [7, с. 305].

На думку науковців, системний підхід застосовується тоді, коли перед дослідником стоїть завдання виявити інтегративні властивості та якісні характеристики об'єкта, а також зрозуміти складно організований об'єкт як цілісну структуру, розкрити його внутрішню будову та взаємодію елементів, які визначають особливості системи. Важливо зазначити, що цей підхід не потрібно розглядати як альтернативу філософським методам, а як додатковий інструмент для створення концептуального апарату, який відповідає об'єкту дослідження. Як зазначає О. Біляковська, системний підхід виконує функцію зв'язуючої ланки між філософською методологією і методологією спеціальних наук [3].

Як зазначає Ю. Шабанова [9], історичний розвиток системного підходу в педагогіці та психології має глибокі корені. Витоки цього підходу можна знайти в філософії, зокрема в діалектиці, а також у працях Я. Коменського, який підкреслював важливість цілісного підходу до навчання, де всі елементи освітнього процесу взаємопов'язані. Його ідеї про «гармонійне виховання» можна вважати одним із перших проявів системного мислення в освіті. Й. Песталоцці вважав, що виховання повинно враховувати всі аспекти розвитку дитини: розумовий, моральний і фізичний. Його підхід до освіти був орієнтований на розвиток дитини як цілісної особистості, що також є основою системного підходу. К. Левін розробив «польову теорію», де поведінка розглядалася як функція взаємодії між особистістю і середовищем. Ця концепція мала значний вплив на розвиток системного підходу у психології та освіті, підкреслюючи важливість контексту у розумінні поведінки.

У першій половині ХХ століття системний підхід почав формалізуватися через роботи Д. Дьюї, який наголошував на інтеграції навчального процесу. Після Другої світової війни, завдяки розвитку кібернетики та теорії систем, цей підхід набув структурованішого вигляду. Значний внесок у розвиток системного підходу зробили такі вчені: Л. Виготський, який розробив концепцію «зони найближчого розвитку», що також базується на системних принципах. У 1970–1980-х роках системний підхід активно розвивався у працях Берталанфі, Богоявленського, Бабанського та ін., які запропонували нові моделі системної організації навчання. Сьогодні системний підхід широко використовується в педагогіці та психології, інтегруючись з іншими підходами, такими як компетентнісний та інклюзивний, для ефективнішого розв'язання сучасних освітніх і корекційних завдань [9].

Щодо сучасних теоретичних концепцій системного підходу, як зазначають науковці, інклюзивна освіта

базується на інтеграції дітей з особливими потребами у загальноосвітній процес. Це вимагає створення адаптованих програм навчання, що враховують індивідуальні особливості дітей, а також системної підтримки з боку педагогів, психологів, батьків та інших спеціалістів.

Останніми роками особливо розвивається компетентнісний підхід, а, отже, сучасні освітні системи використовують системний підхід для розвитку ключових компетенцій учнів. Це передбачає інтеграцію знань, навичок і цінностей, що дозволяє учням ефективно діяти в різних життєвих ситуаціях. Компетентнісний підхід розглядає учня як активного суб'єкта навчання, де всі компоненти освітнього процесу спрямовані на досягнення комплексного розвитку особистості.

На думку Н. Пахомової [5], системний підхід сьогодні широко застосовується в міждисциплінарних дослідженнях, де інтегруються знання з різних галузей для вирішення комплексних завдань, зокрема в галузі корекційної роботи. Наприклад, сучасні логопедичні практики часто включають елементи психології, нейронаук, соціальної педагогіки, що дозволяє створити ефективніші корекційні програми.

Результати дослідження. Аналіз наукових джерел дозволив визначити основні положення системного підходу [1; 9]. Отже, системний підхід передбачає розгляд об'єкта як цілісної системи, де всі елементи взаємопов'язані та взаємодіють один з одним. Цілісність системи означає, що властивості всієї системи не можна повністю пояснити тільки через властивості окремих її частин. Будь-яка система має певну структуру, яка визначає порядок і характер взаємодії її елементів. Структура системи є однією з основних характеристик, які дозволяють зрозуміти, як система функціонує та як досягаються її цілі. Також системи можуть бути складеними з підсистем, які, у свою чергу, можуть мати власні підсистеми. Така ієрархічність означає, що система складається з різних рівнів організації, де кожен рівень підпорядковується певним законам, але й водночас взаємодіє з іншими рівнями.

Крім того, у системі всі елементи взаємопов'язані, і зміна одного з них впливає на інші елементи та систему в цілому. Взаємозв'язок елементів визначає функціонування системи та її здатність до адаптації в умовах змін. Акцентується увага на інтегративних властивостях системи, які виникають завдяки взаємодії елементів і не притаманні окремим частинам системи. Ці властивості забезпечують функціонування системи як єдиного цілого. Системи є динамічними, вони можуть змінюватися з плином часу під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Цей підхід враховує зміни в системі, аналізуючи, як система адаптується до нових умов і які чинники впливають на її розвиток.

І, врешті, система завжди функціонує в певному середовищі, яке впливає на її стан і розвиток. Системний підхід враховує взаємодію системи з її середовищем, що дозволяє зрозуміти, як зовнішні фактори впливають на систему і як система відповідає на ці впливи.

Застосування системного підходу в логопедичній і корекційно-розвитковій роботі має низку особливостей,

які забезпечують ефективність цього підходу у вирішенні комплексних завдань, пов'язаних із мовленнєвими порушеннями та загальним розвитком дитини. Згідно з дослідженнями Л. Карсон та ін. [10] серед основних особливостей системного підходу визначаються цілісність, індивідуалізація, міждисциплінарний підхід, урахування впливу середовища, моніторинг і корекція процесу та рольова інтеграція. Розглянемо детальніше означені особливості.

Отже, системний підхід передбачає розгляд дитини як цілісної особистості, в якій мовленнєві порушення розглядаються не ізольовано, а у взаємозв'язку з іншими аспектами розвитку, як-от: когнітивними, емоційними, соціальними та моторними навичками. Це дозволяє створити повнішу картину проблем дитини і розробити інтегровану програму корекції. Така цілісність є необхідною умовою ефективною корекційної роботи з дитиною. На думку багатьох науковців, проблема порушеного мовленнєвого розвитку часто буває вторинною, тому відсутність цілісного сприйняття особистості дитини унеможлиблює якісну допомогу дитині.

Крім того, як зазначає Н. Базима [1], саме завдяки системному підходу кожна дитина розглядається в контексті її індивідуальних особливостей, що включають як внутрішні, так і зовнішні фактори. Це дозволяє розробити індивідуальний план роботи, зокрема із залученням команди фахівців суміжних галузей, який ураховує не тільки тип мовленнєвого порушення, але й загальний рівень розвитку, темперамент, умови сімейного виховання та інші аспекти. Важлива роль відводиться співпраці різних спеціалістів: логопедів, психологів, педагогів, лікарів та ін. для розроблення спільної корекційної стратегії. Урахування різних аспектів розвитку дитини забезпечує комплексний підхід до її лікування і навчання.

Особливої уваги потребує врахування впливу соціального, сімейного та освітнього середовища на розвиток дитини. У корекційно-розвитковій і логопедичній роботі це означає активну взаємодію з батьками, педагогами та іншими близькими, які оточують дитину, для створення сприятливих умов для корекції мовленнєвих та інших порушень.

Крім того, системний підхід дозволяє інтегрувати різні ролі фахівців, зокрема логопеда як організатора, консультанта та координатора корекційного процесу. Це сприяє ефективнішій організації роботи, де всі учасники процесу (обов'язково включаючи батьків) діють узгоджено і націлені на досягнення спільної мети. Отже, на думку науковців і практиків [11], особливості системного підходу в логопедичній і корекційно-розвитковій роботі забезпечують комплексний і адаптивний підхід до роботи з дітьми, що дозволяє досягати вищих результатів у корекції мовленнєвих порушень і розвитку дитини в цілому.

У дослідженнях Ю. Рібцун [6] розкривається взаємозв'язок компонентів системи логопедичної роботи – педагог, дитина, батьки та освітнє середовище, який є ключовим для досягнення успішних результатів у корекції мовленнєвих порушень. Педагог, як центральна фігура в

цій системі, виконує роль організатора та координатора процесу, формує індивідуальні плани роботи з урахуванням потреб і можливостей дитини, а також забезпечує їхню реалізацію. Дитина, будучи головним об'єктом і суб'єктом корекційного процесу, активно взаємодіє з педагогом та іншими учасниками процесу. Її успіхи в корекції мовлення значною мірою залежать від рівня мотивації, довіри до педагога і від того, наскільки добре інтегровані знання та навички у повсякденне життя.

За свідченнями і науковців, і практиків, одним із найважливіших компонентів системи є тісний зв'язок з батьками. Батьки мають бути рівноправними партнерами в корекційно-розвитковому процесі. Їхня підтримка, участь у виконанні домашніх завдань і взаємодія з фахівцем відіграють вирішальну роль у закріпленні результатів логопедичної роботи. Крім того, саме батьки можуть створити вдома мовленнєве середовище, сприятливе для розвитку дитини.

Освітнє середовище, у свою чергу, забезпечує необхідні умови для реалізації корекційних програм. Це включає матеріально-технічну базу, методичну підтримку, а також загальний соціально-психологічний клімат у закладі, що сприяє включенню дитини в колектив і сприятливому соціальному розвитку. Взаємодія між педагогом, дитиною, батьками та освітнім середовищем утворює цілісну систему, де кожен компонент впливає на інші, і їхнє гармонійне функціонування є запорукою успішної корекційно-розвиткової та логопедичної роботи [4; 6].

Механізми взаємодії між логопедом, психологом, педагогами та батьками можуть бути реалізовані через кілька основних форм і підходів, серед яких командний підхід до роботи з дитиною, координація дій між фахівцями, спільний моніторинг і корекція індивідуальних планів, психологічна підтримка дитини та батьків, інформаційна взаємодія та використання сучасних дистанційних технологій тощо.

Отже, теоретичне обґрунтування ефективності системного підходу до організації корекційно-розвиткової та логопедичної роботи дозволило розробити низку практичних рекомендацій для впровадження системного підходу в роботу логопедів і корекційних педагогів:

- розроблення індивідуальних програм корекції, що враховують унікальні потреби кожної дитини. Це передбачає проведення комплексної діагностики, включаючи оцінку мовленнєвого, когнітивного, емоційного та соціального розвитку дитини. На основі діагностичних результатів формуються конкретні, вимірювані та досяжні цілі, які стануть основою для подальшої роботи;

- тісна співпраця між логопедами, корекційними педагогами, психологами, медичними працівниками та батьками, тобто командна робота. Мультидисциплінарна команда має працювати як єдиний організм, обмінюючись інформацією та координуючи свої дії для забезпечення комплексного підходу до корекції;

- обов'язкове залучення батьків до корекційного процесу також є невід'ємною частиною системного підходу. Для цього важливо проводити регулярні консультації та навчальні сесії для батьків;

– постійний моніторинг й оцінка ефективності корекційно-розвиткової та логопедичної роботи з подальшою адаптацією та коригуванням програм;

– використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для корекційно-розвиткових занять, обміну інформацією, матеріалами та результатами оцінки.

Висновок. Отже, теоретичне обґрунтування ефективності системного підходу до організації корекційно-розвивальної та логопедичної роботи, визначення його основних компонентів і механізмів взаємодії, дозволило зробити висновки щодо суттєвих переваг такого підходу. По-перше, він забезпечує цілісність і комплексність підходу, що дозволяє розглядати мовленнєві порушення не ізольовано, а в контексті загального розвитку дитини, враховуючи її когнітивні, емоційні, соціальні та фізичні аспекти. Це сприяє точнішій діагностиці та розробленню ефективних стратегій корекції, які охоплюють усі сфери розвитку. По-друге, системний підхід дозволяє індивідуалізувати допомогу, створюючи програми, які враховують особисті

характеристики дитини, її потреби та умови середовища. Це підвищує ефективність роботи і дозволяє досягти кращих результатів. По-третє, системний підхід сприяє інтеграції зусиль різних спеціалістів (логопедів, психологів, педагогів, лікарів), що забезпечує комплексний вплив на розвиток дитини. Крім того, системний підхід враховує вплив середовища, зокрема сім'ї та освітнього закладу, що дозволяє створити сприятливі умови для корекції. Нарешті, системний підхід передбачає постійний моніторинг і корекцію роботи, що дозволяє оперативнo адаптувати методи та стратегії до змін у стані дитини.

Теоретичний аналіз ефективності системного підходу в роботі корекційного педагога та логопеда розкриває **перспективи подальшого дослідження даного питання** через розроблення моделі системи логопедичної та корекційно-розвиткової роботи. Тож, вважаємо перспективним напрямом подальших досліджень саме моделювання системи такої роботи, визначення її основних етапів та елементів.

Список використаних джерел

1. Базима Н. В. Формування мовленнєвої активності у дітей з аутистичними порушеннями старшого дошкільного віку : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2014. 22 с.
2. Бегас Л. Д. Логопедичні практики : навч.-метод. посіб. / Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2016. 123 с.
3. Біляковська О. О. Системний підхід до забезпечення якості професійної підготовки майбутніх учителів. *Наукові часописи Університету*. 2019. Вип. 70. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/27762>
4. Мартиненко І. В., Базима Н. В., Качуровська О. Б., Коломієць Ю. В. Особливості психолого-педагогічного супроводу дитини з труднощами в навчанні в інклюзивному освітньому просторі. *Науковий часопис. Корекційна педагогіка*. 2018. Вип. 36. С. 68–74.
5. Пахомова Н. Г., Губарь О. Г. Особливості надання корекційно-розвиткових послуг підліткам із дизартрією в умовах логопедичного кабінету. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2020. Вип. 16, т. 1. С. 207–220. URL: <http://surl.li/ygzulf>
6. Рібцун Ю. В. Співпраця вчителя-логопеда з батьками : молодша логопедична група для дітей із ЗНМ. *Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання*. 2011. № 1. С. 33–37.
7. Український педагогічний словник / уклад. С. У. Гончаренко. Київ : Либідь, 1997. 375 с.
8. Філософський енциклопедичний словник. Системний підхід. (П. Йолон). URL : <http://surl.li/ublxtt>
9. Шабанова Ю. О. Системний підхід у вищій школі : підручник для студентів магістратури за спеціальністю «Педагогіка вищої школи» Дніпропетровськ : Національний гірничий університет, 2014. 119 с.
10. Carson L. Baker E., Munro N. A Systematic review of interventions for late talkers: intervention approaches, elements, and vocabulary outcomes. *American Journal Of Speech-Language Pathology*. 2022. Vol. 31. P. 2861–2874. URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000889660200005>
11. Dada S., Flores C., Bastable K., Tönsing K. Use of an intelligent tutoring system for a curriculum on augmentative and alternative communication: Feasibility for implementation. *International journal of language & communication disorders*. 2024. URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:001253881600001>

References

1. Bazyma, N. V. (2014). *Formuvannya movlennievoi aktyvnosti u ditei z autystychnymy porushenniamy starshoho doshkilnoho viku* [Formation of Speech Activity in Children with Autistic Disorders of Senior Preschool Age]. (Extended abstract of PhD diss.). Kyiv [in Ukrainian].
2. Behas, L. D. (2016). *Lohopedychni praktykumy* [Logopedic practicum]: navchalno-metodychny posibnyk. Uman [in Ukrainian].
3. Biliakovska, O. O. (2019). Systemnyi pidkhyd do zabezpechennia yakosti profesiinoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv [A systematic approach to ensuring the quality of professional training of future teachers]. *Naukovi chasopysy Universytetu* [Scientific journals of the University], 70. Retrieved from <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/27762> [in Ukrainian].
4. Martynenko, I. V., Bazyma, N. V., Kachurovska, O. B., & Kolomiets, Yu. V. (2018). Osoblyvosti psykholoho-pedahohichnoho suprovodu dytyny z trudnoshchamy v navchanni v inkluzyvnomu osvitnomu prostori [Features of psychological and pedagogical support of a child with learning difficulties in an inclusive educational space]. *Naukovyi chasopys. Korektsiina pedahohika* [Scientific journal. Corrective pedagogy], 36, 68-74 [in Ukrainian].
5. Pakhomova, N. H., & Hubar, O. H. (2020). Osoblyvosti nadannia korektsiino-rozvytkovykh posluh pidlitkam iz dyzartrii v umovakh lohopedychnoho kabinetu [Features of the provision of correctional and developmental services to adolescents with dysarthria in the conditions of a speech therapy room]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity* [Current issues of correctional education], 16, 1, 207-220. Retrieved from <http://surl.li/ygzulf> [in Ukrainian].
6. Ribtsun, Yu. V. (2011). Spivpratsia vchytelia-lohopedy z batkamy : molodsha lohopedychna hrupa dla ditei iz ZNM [Cooperation of a speech therapist with parents: a junior speech therapy group for children with speech delays]. *Defektologiya. Osoblyva dytyna: navchannia ta vykhovannia* [Defectology. A special child: education and upbringing], 1, 33-37 [in Ukrainian].
7. Honcharenko, S. U. (Comp.). (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
8. Iolon, P. (2012). *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk. Systemnyi pidkhyd*. [Philosophical Encyclopedic Dictionary. Systematic approach]. Retrieved from <http://surl.li/ublxtt> [in Ukrainian].
9. Shabanova, Yu. O. (2014). *Systemnyi pidkhyd u vyshchyi shkoli* [A systematic approach in higher education]: pidruchnyk dla studentiv mahistratury za spetsialnistiu «Pedahohika vyshchoi shkoly» Dnipropetrovsk: Natsionalnyi hirnychiy universytet [in Ukrainian].
10. Carson, L., Baker, E., & Munro, N. A. (2022). Systematic review of interventions for late talkers: intervention approaches, elements, and vocabulary outcomes. *American Journal Of Speech-Language Pathology*, 31, 2861-2874. Retrieved from <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000889660200005>
11. Dada, S., Flores, C., Bastable, K., & Tönsing, K. (2024). Use of an intelligent tutoring system for a curriculum on augmentative and alternative communication: Feasibility for implementation. *International journal of language & communication disorders*. Retrieved from <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:001253881600001>

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 16.08.2024